

ВАЛЕНТИНА УЩИНА, ЛУЦЬК
ОКСАНА ШКАМАРДА, ЛУЦЬК

Дискурсивне конструювання української національної ідентичності у світоглядних наративах

Abstract

This chapter seeks to look at the multimodal discursive means of Ukrainian national identity construction in worldview narratives during the full-scale Russian invasion of Ukraine. Approaching the notions of “worldview” and “identity” from a socio-constructionist and socio-cognitive perspectives, we treat them as discursive constructs framing our cognition, perceptions, and interpretations. Identities as well as worldviews are built in discourse in the form of narratives – identity stories that consist of a multitude of stances or subjective positions people take in discourse concerning different issues of life. In this research, the main object of stancetaking is war that Russia launched against a sovereign European country in February, 2022. Consequently, two opposing stances on the Russian invasion of Ukraine have been discovered, and, correspondingly, two feuding ways of Ukrainian national identity discursive construction have been outlined.

Keywords: discourse, identity, multimodality, narrative, stance

1 Вступ

На думку Майкла Лінда, американського письменника і політичного діяча, «у XX-му столітті всі основні конфлікти мали ідеологічний характер,

а в XXI-му – це війни за ідентичність» (Lind 2020). Категоричність цього твердження мимоволі викликає запитання стосовно сутності і змісту поняття «ідентичність», за яку варто боротись, а також щодо ролі, яку відіграють мова і мовлення в цьому процесі. Саме ці запитання і визначають мету пропонованої наукової розвідки, що полягає у виокремленні і розкритті потенціалу мультимодальних дискурсивних інструментів, задіяних у процесі формування національної ідентичності у постмодерному інформатизованому світі взагалі і конструювання української національної ідентичності у дискурсі російсько-української війни зокрема.

Як стверджує відомий голландський дискурсолог Тойн ван Дейк, «не соціально-політична ситуація впливає на структури дискурсу, а навпаки, структури дискурсу впливають на розвиток соціально-політичної ситуації, причому це залежить від того, як учасники дискурсивної взаємодії визначають цю ситуацію» (Dijk 2008: 7). Виходячи з цього твердження і застосовуючи методику критичного дискурс-аналізу як загальнотеоретичне підґрунтя нашого дослідження, доводимо тезу про те, що, крім усього іншого, війна Росії проти України має дискурсивну природу, і саме невпинний потік дискурсу ненависті і заперечення самого існування української ідентичності вплинув на світоглядні установки великої кількості росіян і став благодатним ґрунтом для всенародної підтримки росіянами агресії проти України.

2 Теоретичні передумови дослідження

Ідентичність можна сміливо назвати одним із найскладніших і найсуперечливіших понять, що вивчають суспільствознавці, психологи і лінгвісти. Вона існує між постійним тяжінням протидіючих сил. Одночасно вона може розглядатися як явище унікальне і множинне, реальне і уявне, стабільне і плінне, індивідуальне і колективне, визначене схожістю і відмінністю. Напевно, така інгерентна неоднозначність ідентичності впливає з того факту, що вона не просто існує, а натомість постійно формується та реформується, створюється і перетворюється дискурсами індивідів та груп.

Через свою діалектичну природу ідентичність має риси як ідіосинкратичного, так і плюралістичного характеру. Вона твориться на мікро- і

макро-рівнях соціальної взаємодії. Починаючи з індивідуального Я і закінчуючи колективним МИ, ідентичність вибудовується у дискурсі і за допомогою дискурсу. Національна ідентичність тлумачиться як:

усвідомлена приналежність до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей. (Encyclopedia of Modern Ukraine)

Виходячи з наведеного вище розуміння ідентичності, ми висуваємо припущення, що як персональна (індивідуальна), так і національна (колективна) ідентичності вибудовуються у дискурсі за допомогою наративів – так званих «історій ідентичності» (англ. *identity stories*) (Bucholtz/Hall 2004) або «текстів ідентичності» (англ. *texts of identity*) (Harré 1989), які використовуємо не лише для того, щоб зрозуміти себе і своє місце у світі, але також і для того, щоб осягнути сутності інших людей і зміст подій, які нас оточують, та усвідомити нашу роль у цих подіях. Кеннет і Мері Герген стверджують, що «конструювання ідентичностей у наративах уможливорює пояснення дій і вчинків як окремого індивіда, так і цілих груп людей» (Gergen/Gergen 1986: 26). Відповідно, соціальна диспозиція «текстів ідентичності» у дискурсивному аналізі дозволяє привідкрити завісу над світоглядними наративами – спільними (колективними) історіями, на яких гуртуються наші національні картини світу.

Картина світу, або світогляд (англ. *worldview*, нім. *Weltanschauung*) – це набір цінностей, вірувань, атитюдів, очікувань та історій про світ, які лежать в основі усіх думок та дій людини (Gray 2011: 58). Наведене визначення вказує на безперечну залежність процесу формування світоглядних установок від мови і мовлення. З іншого боку, словникове визначення світогляду як «світосприйняття з певної позиції» (Merriam-Webster Dictionary) дозволяє осягнути інгерентну суб'єктивність картини світу, а, відтак, її зв'язок із дискурсивним позиціюванням (англ. *stancetaking*). Світогляд можна порівняти із комп'ютерною програмою, яка визначає когніцію, перцепцію та інтерпретацію суб'єктом дискурсу оточуючої його/її дійсності. Релевантним поясненням такої світоглядної детермінованості нашої життєдіяльності могло б слугувати поняття фреймінгу у термінах Ірвіна Гофмана (Goffman 1974),

який розглядав фрейм як конституційовану агентами дій цілісність соціальних і комунікативних практик, а також ті смисли, яких люди надають цим практикам (як мовленнєвим, так і немовленнєвим) у типових, постійно повторюваних соціальних ситуаціях. Відповідно, світоглядні установки якраз і окреслюють ті межі, що дозволяють індивідам осягати реальність, «збираючи» до купи деталі знань, вірувань, цінностей і уявлень у наповнене смислами організоване ціле. Відтак, надалі розумітимемо світогляд як фрейм, у який ми вкладаємо наші базові знання про життя, наші уподобання, позиції, цінності і вірування, наше розуміння добра і зла, морального і аморального, смішного і трагічного, дозволеного і недозволеного і т. ін.

Як і ідентичність, світогляд має чітко окреслену суб'єктивну природу і також формується у дискурсі та за допомогою дискурсу. Існує кілька теорій, які доводили роль мови у процесах світосприйняття, – починаючи з теорії лінгвістичного детермінізму Сепіра і Ворфа (пор.: Noijer 1954) і закінчуючи теорією мовної генетики Луїджі Каваллі-Сфорца (Cavalli-Sforza 2001). У світлі цих теоретичних роздумів неможливо не погодитися із тезою про те, що «мова має значення», оскільки саме за допомогою мови формуються наші світоглядні наративи. За словами Кеннета Гергена, «життя вибудовуються навколо літературних фігур або тропів» (Gergen 1989: 70). Відповідно, ті мовні засоби, ті слова, метафори, метонімії, алюзії і антитези, що ми використовуємо, розповідаючи світові історії про себе, – це саме ті інструменти, що дозволяють нам не лише сформулювати світогляд майбутніх поколінь, а й безпосередньо впливають на місце народу на карті світу. Інакше кажучи, все, що ми знаємо про світ і про себе та інших людей як представників певних соціальних груп і національних спільнот, ґрунтується на тих текстах (історіях, наративах), які нас оточували і оточують.

Те, як ці тексти були побудовані, якою мовою, за допомогою яких синтаксичних структур і стилістичних фігур, формує матрицю, у яку вкладена наша картина світу, визначаючи її сутність, зміст, структуру та приховані смисли. Світоглядний наратив зазвичай містить так званий «основоположний міф», або базову історію, яка складається з необмеженої кількості «малих історій». Наприклад, основоположним міфом СРСР була історія про соціальну рівність усіх людей. Основоположним міфом гітлерівської Німеччини була «вищість арійської раси» і т. ін. Як і в будь-яких інших історіях, у «світоглядних наративах» можна виокремити час і місце дії, учасників

(героїв), конфлікт і розв'язку. Світоглядні наративи мають яскраво виражений аксіологічний складник. У них завжди чітко простежується ціннісна і світоглядна позиція учасника дискурсу, який створив цей наратив, або ж є його користувачем. Сукупність суб'єктних позицій (англ. *stance*), котрі займаються індивідуальними та колективними мовцями в різних ситуаціях спілкування, і складають їхню ідентичність (пор.: Buchholz/Hall 2004).

Станс, або позиція суб'єкта дискурсивної діяльності, – це те, як ми за допомогою найрізноманітніших дискурсивних інструментів заявляємо світові про свої уподобання і цінності. При цьому ми намагаємося балансувати між усіма іншими позиціями і прагнемо зробити наші власні станси максимально зрозумілими для оточуючих. Маючи епістемічний (знання) та афективний (емоції та ставлення) виміри, позиції за своєю суттю є інтерактивними, і, таким чином, мають колективну або соціальну природу. За допомогою стансів ми не лише заявляємо світові про себе і про свої уподобання, ми також можемо ідентифікувати (декодувати) світоглядні установки інших людей.

Сам термін уведений у лінгвістичний обіг Дугласом Байбером та Едвардом Фінеганом у спільній праці *Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect* (Biber/Finegan 1989: 124). Науковці визначали станс як лексичне та граматичне вираження ставлень, почуттів, суджень або зобов'язань мовця (суб'єкта дискурсивної діяльності) щодо висловленого повідомлення. Подальші наукові розвідки у цій сфері¹ розкривають іншу грань суб'єктних позицій – їхній динамічний і міжсуб'єктний характер. Так, Дж. Дю Буа, акцентуючи увагу на інтеракційності явища, трактує термін «позиція суб'єкта дискурсивної діяльності (станс)» як

[...] публічний акт соціальних акторів, який реалізується в діалозі за допомогою таких комунікативних засобів, як мова, жести й інші символічні форми і за допомогою актуалізації якого суб'єкти оцінюють об'єкти, позиціюють суб'єктів (у тому числі й себе) з урахуванням різноманітних соціокультурних факторів (Du Bois 2007).

.....
1 Див., наприклад: Du Bois 2007; Englebretson 2007; Jaffe 2009; Johnstone 2009; Kiesling/Pavalana-than/Fitzpatrick/Han/Eisenstein 2018; Myers 2010; Shkamarda 2019; Ushchyna 2020; Ushchyna 2021.

Таким чином, позиціювання – це комплексна дія, через яку людина як істота соціальна і як особистість з унікальними якостями та національною приналежністю конструює суб'єктні позиції (станси), а відтак, з їхньою допомогою, і власну ідентичність.

3 **Методика «бриколажу» і матеріал дослідження**

Ураховуючи дискурсивну структуру національної ідентичності, що вибудується у світоглядних наративах, для її деконструкції нам був потрібний такий дослідницький інструментарій, який дозволив би урахувати багатовекторність, багат шаровість і мультимодальність дискурсивного конструювання. Таким інструментом послуговувала методика «бриколажу», запропонована відомим французьким антропологом Клодом Леві-Стросом (Lévi-Strauss 1962), який ґрунтує свої ідеї на Соссюровому тлумаченні лінгвістичних знаків як своєрідного містка між концептами і реальною дійсністю (Saussure 1916). Будь-який знак, незалежно від його природи (чи то вербальний, чи невербальний), функціонує як медіатор між осяжним навколишнім світом з одного боку та інтерпретацією цього світу з іншого.

Важливою частиною процесу конструювання і деконструювання бриколажів є дискурсивна інтеракція між усіма його учасниками із використанням тих мультимодальних інструментів і матеріалів, що вони мають у наявності. При цьому визначальною є семіотична обізнаність бриколерів із знаками, що застосовуються у бриколажах. Для успішної й адекватної інтерпретації учасники (бриколери) повинні бути спроможними розпізнати ці знаки, розкодувати їхню вербальну чи невербальну природу. Саме методика бриколажу дозволяє дискурсивну реконструкцію національної ідентичності у світоглядних наративах, функціонуючи як інструмент на зразок *jigsaw puzzle*, будівельним матеріалом якої виступають позиції суб'єктів дискурсивної діяльності (станси), що розглядаються як своєрідні цеглинки, з яких складається складна і мультимодальна будівля національної ідентичності.

Матеріал дослідження було зібрано у період з 01.03.2022 до 01.09.2023 із офіційних Інтернет-сайтів Укрінформ (Укрінформ) та РІА Новости (Росія), а також із сучасної україномовної пісенної лірики (загальним обсягом близько 1000 слів). Візуальні зображення було взято із соціальних мереж *Facebook* та *Instagram*.

Для пояснення процесу дискурсивного позиціювання та його ролі у конструюванні національної ідентичності суб'єктів дискурсивної діяльності (СДД) звернімося до моделі позиціювання Дж. Дю Буа, відомої як *Трикутник стансу* (англ. *The Stance Triangle*) (Du Bois 2007: 161).

Дослідник зазначає, що станс, позиція СДД, – це одна з найважливіших речей, яку люди роблять у процесі комунікації (там само), адже саме станс має здатність присвоювати цінність об'єктам, позиціювати соціальних суб'єктів щодо цих об'єктів та калібрувати відносини між суб'єктами дискурсивної діяльності (там само). Так, відтворена модель (рис. 1) зображає процес позиціювання, у який вступають комуніканти, у формі трикутника, вершини котрого корелюють з учасниками акту позиціювання (Суб'єкт₁ і Суб'єкт₂) та об'єктом, щодо якого інтераканти вибудовують свої позиції, тоді як сторони геометричної фігури – це позиціювальні дії, представлені а) вектором оцінювання об'єкта (*evaluation*); б) вектором вибору власної позиції щодо об'єкта оцінювання та інших суб'єктів (*positioning*); в) вектором узгодження особистої позиції з позицією співрозмовника (*alignment*) (там само).

Відтак, позиціювальні практики здійснюються між двома (або більше) суб'єктами інтеракції – Суб'єктом₁ (індивідуальним або колективним), та Суб'єктом₂ (індивідуальним або колективним), які на початковому етапі оцінюють об'єкт, згідно якого відбувається позиціювання. На наступному етапі суб'єкти обирають (конструюють) власні афективні та епістемічні позиції щодо об'єкту та один одного/інших суб'єктів і завершують процес узгодженням вибудованих стансів.

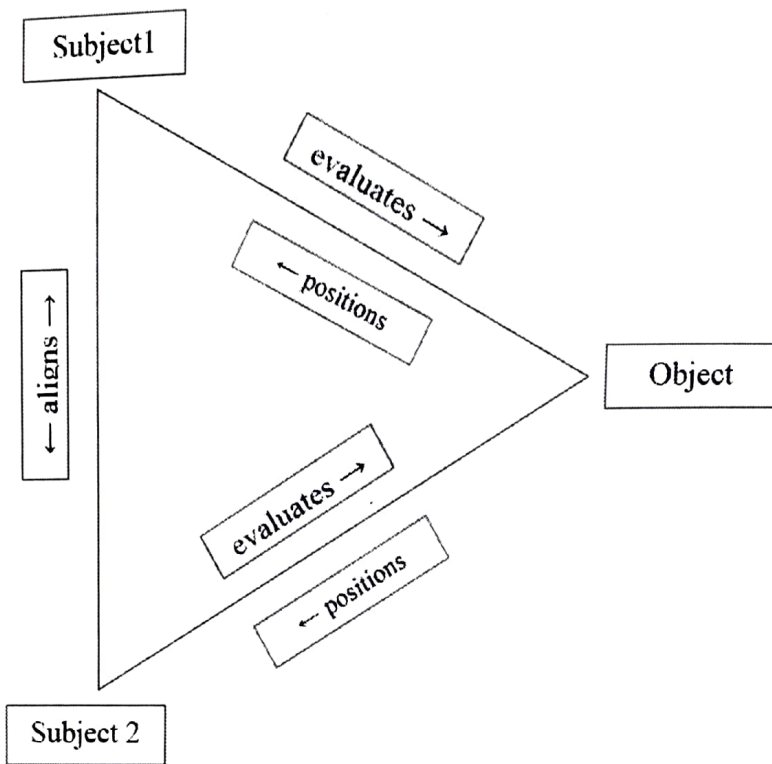

Рис. 1 Трикутник стансу Дж. Дю Буа

4 **Дискурсивна деконструкція конфліктного формування української національної ідентичності**

Розпочнімо дискурсивну деконструкцію конфліктного формування української національної ідентичності, що протягом останніх півтора року вибудовується в українському і російському медіа-просторах, з аналізу текстуальних особливостей конструювання української національної ідентичності у дискурсах українських та російських ЗМІ. У позиціювальних схемах (у вигляді трикутників, Рис. 2 і Рис. 3), об'єктом позиціювання є ВІЙНА в УКРАЇНІ, а колективними суб'єктами виступають УКРАЇНА і РОСІЯ. В українському станс-трикутнику війна називається *війною, агресією Росії проти України, боротьбою за волю і незалежність* і т. ін. У той самий час РОСІЯ як суб'єкт позиціювання використовує непрямі номінації типу *спеціальна*

военная операция, вважаючи її битвою проти нацизму, місією зі звільнення російськомовних українців від бандерівців, боротьбою за русский мир і т. ін.

Афективний компонент позиціонування УКРАЇНИ асоціюється з негативною ідентифікацією Росії як агресора, нападника, окупанта, терориста, фашиста, рашиста, орка і т. ін. Себе українці позитивно змальовують як захисників, героїв, рятівників демократії і борців за свободу.

Не менш афективно-емблематичними є і російські номінації, за допомогою яких українці негативно представлені як нацисти, бандерівці, укрофашисти, недонація, салоїди, салорейх, хохлонаці і т. ін.

Вербальне конструювання української національної ідентичності у російських нарративах відображає ідеологічні установки російського суспільства та їхнє суперечливе ставлення до України. З одного боку, для росіян Україна – це *несуществующая страна, несостоявшееся государство, страна 404*, а з іншого боку – це країна, яку вони прийшли денацифікувати, тобто позбавити її того, чого, на їхню думку, не існує. Відтак, окрім безперервної брехні про міфологічних *укуро-нацистів*, у російських світоглядних нарративах спостерігаємо наявність риторичного парадоксу, або базову аргументативну хибу, яка полягає у запереченні самого існування національної ідентичності того народу, проти якого ведеться війна.

Війна як об'єкт позиціонування

Рис. 2. Трикутник стансу, у якому Україна виступає колективним суб'єктом позиціонування

Позиції суб'єкта дискурсивної діяльності простежуються не лише на рівні номінацій, а й на рівні вживання граматичних категорій, підбору синтаксичних структур і риторичних фігур. Як приклад візьмемо статтю під назвою *Что Россия должна сделать с Украиной?* (Сергейцев 2022), опубліковану 3 квітня 2022 року державною новинною агенцією Росії РІА НОВОСТИ. Цей засіб масової інформації озвучує офіційну позицію Кремля щодо найрізноманітніших соціальних, політичних і культурних проблем. Позицію автора статті (що фактично дорівнює офіційній позиції країни під назвою *Росія*) окреслено уже в заголовку, в якому легко ідентифікувати два актанти, а, отже, і два суб'єкти позиціювання (Росію і Україну), причому Росія репрезентується у граматичній позиції підмета як АГЕНС (активний суб'єкт дії), а Україна – як Пацієнс, тобто представлена не як суб'єкт, а як об'єкт, над яким ця дія повинна бути вчинена. Через граматичну категорію агентності можна визначити владні стосунки, у яких перебувають учасники дискурсу, а також маніпулювати дискурсивною репрезентацією найрізноманітніших соціальних, економічних та етнічних груп, а, відтак, впливати на конструювання і сприйняття їхніх ідентичностей.

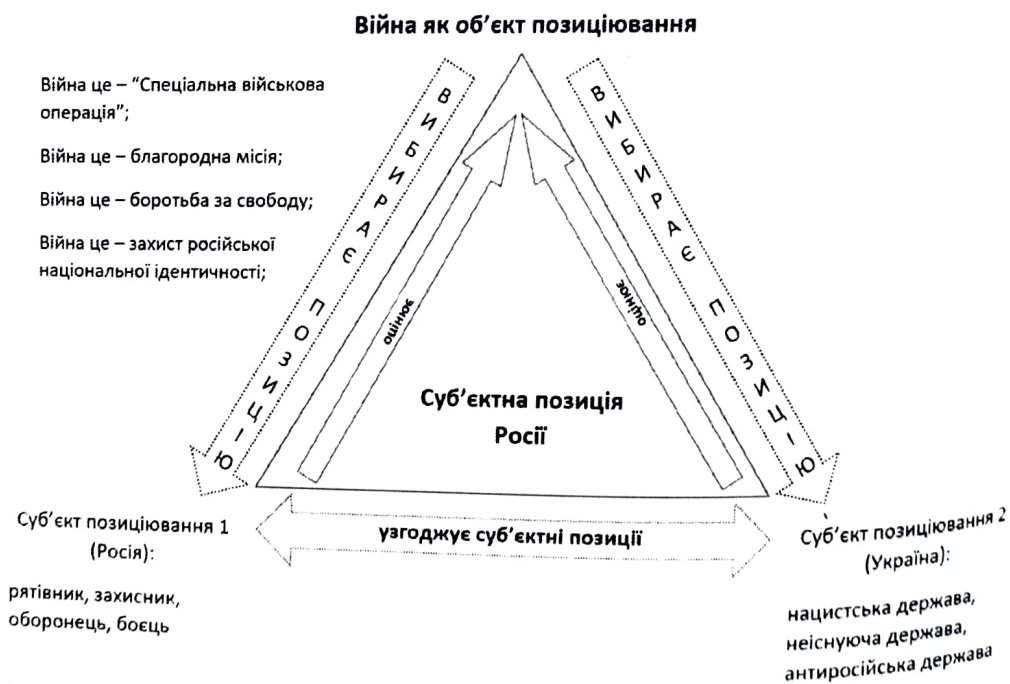

Рис. 3. Трикутник стансу, у якому Росія виступає колективним суб'єктом позиціювання

Національні світоглядні наративи вибудовуються не лише через тексти, а й через різноманітні невербальні знаки та символи. Цими символами можуть бути події, дати, люди, місця або речі. До переліку невербальних знаків, що мають символічне значення для побудови національних наративів, також належать прапори, герби, кольори, пісні/гімни, архітектурні споруди, літературні, образотворчі і музичні твори, тварини, рослини тощо. І те, у які соціосеміотичні фрейми вкладено ці символи, визначає їхній зміст і позиції суб'єктів дискурсивної діяльності, що застосовують їх для вибудовування своїх ідентичностей. Наприклад, український прапор для нас, як і для багатьох людей планети, які нас підтримують у боротьбі проти агресора, є не тільки знаком, що містить інформацію про нашу національність, а й має позитивні конотації, пов'язані з гідністю українців, що здивували світ своєю хоробрістю і стійкістю. У той самий час, для росіян український прапор символізує так званий *український буржуазний націоналізм*, або навіть слугує маркером так званого *україноцизму*, що його українцям приписують російські можновладці і ЗМІ. Відповідно, використання прапору суб'єктами позиціонування (чи то у реальному житті, чи у віртуальному просторі Інтернет) може не лише вказувати на їхню національну приналежність, а й слугувати індексом їхніх позицій стосовно найрізноманітніших соціальних, політичних і суспільних проблем, і таким чином, стає одним із інструментів взаємної ідентифікації суб'єктів комунікації.

Для візуальної репрезентації української національної ідентичності досить часто використовують образи жінок. Причому зазвичай це образ молоді, красивої, сміливої і дещо зухвалої жінки (Рис. 4). У лінгвістичних термінах така образна репрезентація може розглядатися як метафоризація, що ґрунтується на переносі ознак об'єкта з однієї сфери на об'єкт з іншої сфери за схожістю цих ознак. Відповідно, за допомогою таких зображень Україна постає молодою державою, повною життєвих сил і готовою до боротьби за свою незалежність і щасливе майбутнє своїх дітей. Особливо актуальною стала візуальна репрезентація української ідентичності в образі войовничої і сміливої жінки під час повномасштабного російського вторгнення, коли українські жінки стали до лав Збройних Сил України і на рівні з чоловіками борються за виживання української нації у нерівній боротьбі з Росією.

У інтерв'ю, що було опубліковано 8 березня 2023 року в Інтернет-виданні *Мета*, Головнокомандувач ЗСУ генерал Валерій Залужний експліцитно

перерахував усі важливі соціальні ролі, що їх виконують українські жінки у цей непростий для країни час:

Захисниця, яка ризикує життям заради Батьківщини. Волонтерка, яка цілодобово надає безцінну допомогу. Лікарка, яка героїчно рятує життя. Учителька, завдяки якій маленькі українці пам'ятатимуть ДНК нашої нації. А ще – керівниця компанії, спортсменка, юристка, дизайнерка, журналістка чи успішна представниця будь-якої іншої професії. Мати, яка щосекунди просить у Бога захисту для своєї дитини. Дружина, яка чекає вдома. Або яку чекають вдома. Донька, яка пишається батьками, а також стала для них надійною опорою. (Вдовиченко 2023)

Візуальна репрезентація образу України як молодої, сильної духом та водночас тендітної жінки, готової до боротьби за свої цінності, збігається із відповідним узагальненим образом країни у пісенній ліриці, наприклад: *Тому, що я – Україна, я витримаю біль, я захищу тебе від куль, що в мене цілять звідусіль. Тому що я сильна, я подолаю все...* (сл. А. Каменських, муз. О. Потапенко) (НК).

Рис. 4. Приклади образу жінки для візуальної репрезентації української національної ідентичності

Помаранчева революція, яка відбулася в Україні у 2004 р., Революція Гідності у 2013–2014 рр. та усі подальші події стали потужним стимулом для відродження української національної свідомості. Саме відтоді розуміння укра-

інцями власної ідентичності набуло особливого значення і знайшло своє відображення у популярних піснях. Причому це не лише нові пісенні твори (наприклад: *Вставай, мила моя, вставай!* гурту *Океан Ельзи*; *Добрий ранок, Україно!* гурту *Нумер 482*; *Україно моя!* співака Захара; *Я – Україна* виконавиці *НК* та ін.), які з'явилися під впливом настроїв Майдану та сьогоденної російсько-української війни. Це також і пісні, що були написані раніше. Наприклад, пісня *Україна*, вперше виконана її автором Тарасом Петриненком ще у 1987 р., отримала нове життя в оновленій рок-версії популярного гурту *СКАЙ* через тридцять років.

У згаданих вище пісенних творах простежуємо персоніфіковане звертання до країни як до а) коханої жінки та б) жінки-матері. Так, фронтмен гурту *Океан Ельзи* ніжно звертається до своєї Батьківщини, називаючи її *милою* – *Вставай, мила моя, вставай*. Імпліковане ставлення адресата до України як до коханої жінки, вартої любові й турботи, простежуємо і в наступних рядках: *Добрий ранок, Україно! Прокитайся вже, мала! Я несу тобі, єдина, чашку кави й молока* (Нумер 482), тоді як співак Захар звертається до країни як до дівчини, у яку без тями закоханий: *Ти – чудова, ти – сильна і вільна, неймовірно яскрава і стильна, ти – приваблива, ніжна, прекрасна...*, і якій освідчується: *Україно! Я люблю тебе! В тобі мрію живу! Почуття моє горить – я його не загашу!*

Звертання до Батьківщини як сина до матері прослідковуємо у популярних музичних творах *Україна* (слова і музика Т. Петриненка, рок-версія гурту *СКАЙ*), наприклад: *Україно, Україно, після далечі доріг вірне серце твого сина я кладу тобі до ніг!*, та у *Молитві за Україну* (Забаштанський; музика народна): *Україно, молюся за тебе, як за матір гріховно-святу...* (Забаштанський), що стала піснею Майдану під час боротьби народу за власну ідентичність і людські цінності.

Таким чином, набираючи популярності у медіа-просторі, такі дискурсні позиції набувають соціосеміотичної ваги, стаючи знаками, що вказують на світоглядні установки представників українського соціуму як національної спільноти.

Етос (грец. *Εθος*), або дух нації, який формується у світоглядних наративах, визначає фундаментальний і дистинктивний характер народу, що відображається у його світоглядних установах, цінностях, ідеології і віруваннях, у його традиціях і звичаях, і репрезентується у його наративах.

Дискурсивне конструювання національної ідентичності у світоглядних наративах, що формуються у контексті російсько-української війни, є важливим компонентом визвольної боротьби українців за життя і майбутнє своїх дітей, а також за свою державність і суб'єктність.

У той самий час, основну дискурсивну стратегію, за допомогою якої вибудовується українська національна ідентичність у наративах пропагандистських російських ЗМІ, можна назвати стратегією «демонстративної фальсифікації», коли суб'єкти дискурсивної діяльності навіть не намагаються приховати шиту білими нитками брехню. Використання цієї стратегії має систематичний маніпулятивний вплив на споживачів рос-медіа і може розглядатися як одна з тактик ведення гібридної війни в інформаційну еру. Така війна отримала назву мереже-центричної війни, коли поряд зі справжнім полем битви агресія простягається і в медіа-простір, здійснюючи вплив на ідеологічні вірування та світоглядні установки людей, змушуючи їх приймати ризиковані морально-етичні рішення і робити свій злочинний цивілізаційний вибір.

У Конституції ЮНЕСКО написано, що війни починаються у головах людей (*wars begin in people's minds*), що вказує на те, що будь-які конфлікти – це результат нашої мисленневої і комунікативної діяльності. Часто вони уявні, засновані на міфах і стереотипах, що творяться, підігриваються і розповсюджуються за допомогою мови і дискурсу. На жаль, ми стали свідками того, як дискурсивно роздута ненависть спотворює світогляд мільйонів людей, провокуючи небачену раніше агресію, спрямовану на знищення української національної ідентичності. І порятунком від цього знищення може бути лише наш спільний спротив, – як на полі бою, так і в дискурсі.

Література

- Вдовиченко, Юлія (2023): *Українська жінка сьогодні – хто Вона, розповів та показав на фото Залужний*. URL: <https://meta.ua/uk/news/photo/69010-ukrayinska-zhinka-sogodni-hto-vona-rozpoviv-ta-pokazav-na-foto-zaluzhnii/> (останнє звернення: 1.08.2023).
- Сергейцев, Тимофей (2022): *Что Россия должна сделать с Украиной?* URL: <https://archive.ph/78PuH>. (останнє звернення: 1.08.2023)
- Biber, Douglas/Finegan, Edward (1989): Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect. In: *Text* 9, p. 93–124.
- Bucholtz, Mary/Hall, Kira (2004): Language and identity. In: Duranti, A. (ed.): *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden: Blackwell, p. 369–394.
- Cavalli-Sforza, Luigi L. (2001): *Genes, Peoples, and Languages*. Berkeley et al: University of California Press.
- Dijk, Teun A. van (2008): *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Du Bois, John W. (2007): The stance triangle. In: Englebretson, Robert (ed.): *Stance-taking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction*. Amsterdam: Benjamins, p. 139–182.
- [o. A.] *Encyclopedia of modern Ukraine*. In: <https://esu.com.ua/article-71062> (останнє звернення: 15.10.2023)
- Englebretson, Robert (2007): Stancetaking in discourse: An Introduction. In: Englebretson, Robert (ed.). *Stancetaking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction*, p. 1–25.
- Gergen, Kenneth J. (1989): Warranting voice and the elaboration of the self. In: Schotter, John/ Gergen, Kenneth J. (ed.): *Texts of identity*. London: Sage, p. 133–151.
- Gergen, Kenneth J./Gergen, Mary M. (1986): Narrative form and the construction of psychological science. In: Sarbin, Theodore R (ed.): *Narrative psychology: The storied nature of human conduct*. Westport, CT: Praeger Publishers, p. 22–44.
- Goffman, Erving (1974): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York et al.: Harper & Row.
- Gray, Alison J. (2011): Worldviews. In: *International Psychiatry* 8, p. 58–60.
- Harré, Rom. (1989): Language games and texts of identity. In: Schotter, John/Gergen, Kenneth J. (ed.). *Texts of identity*. London: Sage, p. 20–35.
- Hoijer, Harry (1954): The Sapir Whorf hypothesis. In: Hoijer, Harry (ed.): *Language in Culture*, Chicago: University of Chicago Press, p. 92–105.
- Jaffe, Alexandra (2009): Introduction: the sociolinguistics of Stance. In: Jaffe, Alexandra M. (ed.): *Stance: Sociolinguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press, p. 3–28.
- Johnstone, Barbara (2009): Stance, style, and the linguistic individual. In: Jaffe, Alexandra M. (ed.): *Stance: Sociolinguistic Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, p. 29–52.

- Kiesling, Scott F./Pavalanathan, Umashanthi/Fitzpatrick, Jim/Han, Xiaochuang/Eisenstein, Jacob (2018): Interactional Stancetaking in Online Forums. In: *Computational Linguistics* 44 (4), p. 689–718.
- Lévi-Strauss, Claude (1962): *The Savage Mind*. URL: <https://web.mit.edu/allanmc/www/levistrauss.pdf> (останнє звернення: 8.09.2023)
- Lind, Michael (2020): *The New Class War: Saving Democracy from the Managerial Elite*. New York: Portfolio / Penguin.
- [o. A.] Merriam-Webster Dictionary. In: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/worldview> (останнє звернення: 12.10.2023)
- Myers, Greg (2010): Stance-taking and public discussion in blogs. In: *Critical Discourse Studies* 7 (4), p. 263–275.
- Saussure, Ferdinand de (1916): *Cours de linguistique générale*. Lausanne, Paris: Payot. (Edited by Perry Meisel & Haun Saussy, New York: Columbia University Press, 2011).
- Shkamarda, Oksana (2019): Linguistic Marking of Interactionality of Stance in the English Blog Discourse. In: *Science and Education a New Dimension*. Philology. Vol. VII (57). Issue 191. Budapest, p. 59–62.
- Ushchyna, Valentyna (2020): Risk communication and stance: Strategic framing in risk discourse. In: *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Vol. 1. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, p. 462–501.
- Ushchyna, Valentyna (2021): Sociolinguistic specificity of discursive construction of multiple gender identities in the USA. In: *Transcarpathian Philological Studies* 1, p. 199–203.

Пісенна лірика

- Забаштанський, Володимир. *Молитва за Україну*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2277124.html> (останнє звернення: 1.08.2023).
- Захар. *Україно моя!* URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/8365979.html> (останнє звернення: 5.08.2023).
- Нумер 482. *Добрий ранок, Україно!* URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3285727.html> (останнє звернення: 1.09.2023).
- Океан Ельзи. *Вставай, мила моя, вставай*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/147725.html> (останнє звернення: 7.08.2023).
- Петриненко, Тарас. *Україна*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/414389.html> (останнє звернення: 4.08.2023).
- НК. *Я – Україна*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/3444424.html> (останнє звернення: 1.09.2023).